1 2007
909к

ҚАЗАҚСТАН
ХАЛЫҚТАРЫ
ТІЛІНДЕГІ
ӘДЕБИЕТТЕР

Рәхимжан Рузи
(һәсритий)

Роһлардин мәдәт

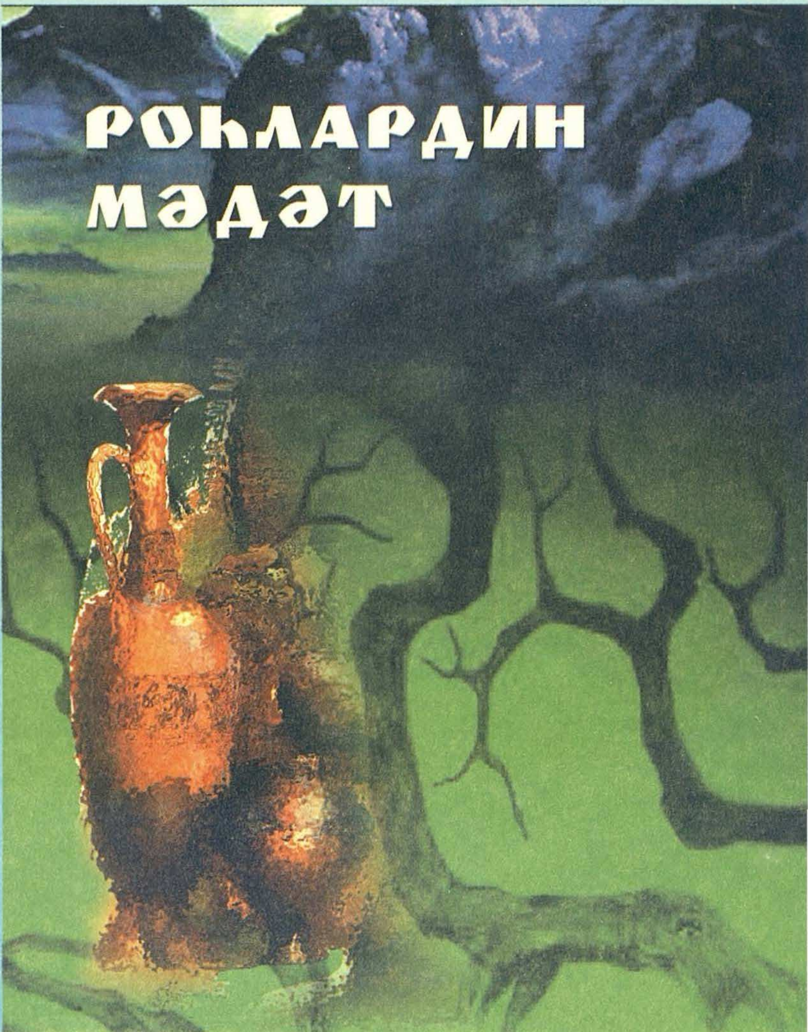

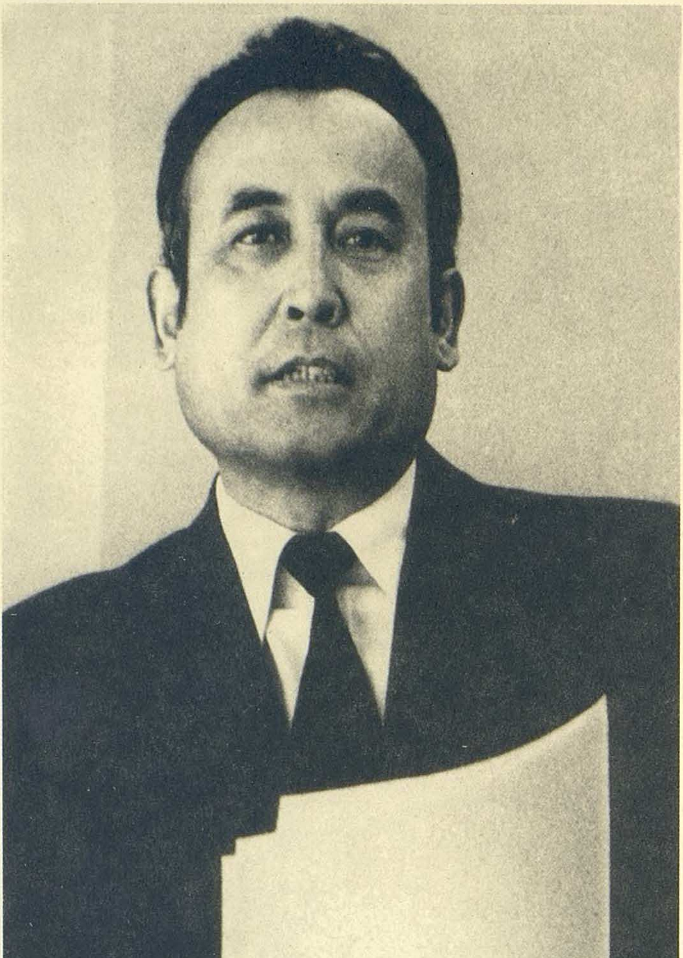

ҚАЗАҚСТАН
ХАЛЫҚТАРЫ
ТІЛІНДЕГІ
ӘДЕБИЕТТЕР

Рәхимжан Рузи
(һәсрити)

РОҺЛАРДИН МӘДӘТ

Икки дастан

Алматы
"Жазушы"
2006

ББК 84 Уйғ 7-5
Р 26

Қазақстан Жумһурийити Мәдәнийәт вә әхбарат министрлигиниң программиси бойичә нәшир қилинди.

Рәхимжан Р.
Р 26 **Роһлардин мәдәт.** Икки дастан:– Алматы: Жазушы, 2006. – 184 бет.

ISBN 9965-746-91-5

Талантлиқ шаир Рәхимжан Рузи (һәсрити) өз әсәрлиригә мәсъулийәтлик билән мунасивәт қилидиғанлиғи үчүн дастанлар вәқиәликкә бай, нурғунлиған қәдимки ривайәт, мисал, тәмсилләр билән безәлгән. Бәдиилиги жуқури. Шуңлашқа талантлиқ шаирниң "Роһлардин мәдәт" намлиқ икки дастандин ибарәт бу китаби оқуғучларниң көңлидин чиқишиға гуманимиз йоқ.

Р $\frac{4702630200-18}{402(05)-06}$ ББК 84 Уйғ 7-5

ISBN 9965-746-91-5

© Рәхимжан Р., 2006 ж.
© "Жазушы" баспасы, 2006 ж.

Роһлардиң мəдəтнамлик дастанни
Қазақстанниң мустəқиллиғиға беғишлаймəн

"Роһини пақ қилган адəм
чоқум мурадиға йетиду".
Шəмис сөриси, 9-айот
(Қуран Кəрим)

I–БӨЛҮМ

Җозида шам көйөр, пилдирлап ним җан,
шам юлтуз, гояки зулмəттур жаһан.
Китапқа иңишип олтурар бувай,
китаплар бериду җансиз роһқа жан.
Бу қəдим тарихтур, бувай боп қалған,
топидин əмəсу, дəрттин яралған.
Өзигə чөкмəкчи болуп өзини,
дунияни – китапни қолиға алған.
У, тарих, өй дуния
һиди бəк сесиқ,
қан һиди, əйминиш каплап алған лиқ.
Чирайлиқ һəм рəсва җананға охшаш,
бу гөзəл дунияда сесикчилиқ жиқ.
Сезими йоқ инсан кетиду көнүп,
болмиса сəскинип өтəр өкүнүп.
Бирлири бағларда ачалмиса гүл,
бирлири əврəздин чиқиду үнүп.
Бəри бир униңму нами болар гүл,
етарим һидиндин ғилғитма көңүл.
Дунияға йоқлиқтин чиқипсəн үнүп,
көңүлләр беғида пак гүл болуп күл.
Китапта бувайниң пүтүн еси һəм,
нəвриси пушулдап ятиду беғəм.
Шу чағда башланди сүрлүк чоқанлар,
бу немə балаю? саклиғин игəм.
Нə бала кəлтүрдиң бу əзиз йəргə?
Немə күн бар йəнə биз кəби əргə?
Күчүюп кəлмəктə сүрлүк бу чоқан,
күн йоқму бу əлләр ғəмсиз күлəргə.
Биз болдуқ аһ қандак заманға туткун,

“Бәхитлик” дә дәйду мәйли қан жутқун.
“Даһи” дәп худадәк улуғлап келдуқ,
миллионлап адәмдин төккән турса хун.
“Өлсөңму махтап өл даһимизни” дәп,
җаллатлар көксүңгә нәйзиләр тирәп.
Ахири төһмәтләр топа болушуп,
башларға дугланди, адәмләрни йәп.
Аләм тар “Яшисун” дегән чоқанға,
охшайду бир қисма кесәл жуққанға.
Ахири вақирап чин дили билән,
“Яшисун” дегәнму миләнди қанға.
Бу чоқан аңлинар башқичә бирақ,
аңлинар “Яшисун” дегәндин жирақ.
Бувайниң үзигә жидди түс кирди.
бу чоқан дилида қозғап иштияқ.
Аңлинар бу чоқан бәзән буйруқтәк
санчилар у келип вуҗутқа оқтәк.
аңлинар бәзиси һөкүмдәк гоя.
сезиләр буниңға тәңләш күч йоқтәк.
Ойғанди уйқидин нәвриси чөчүп,
кәткәндәк орнидин худди өй көчүп,
Тикилди бувайға,
чирайи худди,
қизарған гүл һазир өңгәндәк өчүп.
– “Бува бу немә иш,
бу немә, үн қат?
Бу немә әнсизлик,
бу немә ғазат?
Бир һаза тикилди нәврисигә җим,
У еғир уһ тартти өксүп қатму-қат.
Бир чағда “аһ” деди көксини керип,
–“һә балам – деди у аста чиш йерип.
қоқмиғин булар роһ.
булар күч – қуввәт,
кәлмәктә бизләргә ирадә елип”.
– “Роһ дегән немә у,
бува шәйтанму?
яки у алвасти,
яки чилтәнму[1]?”

[1] чилтән – шаманлар ривайити байичә дуняда кириқ чилтән, йәттә султән дегәнләр болғидәк

Бу роһлуқ, бу роһсиз бир немә дәйду,
яки у тәнләрдин айрилған жанму?
Адәмләр кечиси қалғанда ухлап,
көрүнмәй у келип турамду йоқлап?
Адәмниң роһлири әвлатлирини,
туриду – дәйдиғу баладин қоғдап?”–
“Рас балам адәмни роһи қоғдайду.
Рас балам балани роһлар қоғлайду.
Шәйтанму чилтәнму яки әрваму,
“роһ” немә көп адәм уни ухмайду.
“роһ” дегән билип қой у шундақ нәрсә.
әждатлар қенини қениңға бәрсә,
роһ болар уларниң улуғварлиғи,
қениңға қошулап, елиң көкәрсә,
чүнки роһ әждатниң муқәддәс иши.
Униңдин роһлинар тирик һәр киши,
Балам та мәңгүгә роһиң өлмәйду,
шу улуғ роһларниң болсаң сирдиши.
“Роһ” шулар қалдурған вәтәнгә ихлас,
сән уни әзизләп жүригиңгә бас.
“Роһ” улар қалдурған һекмәтлик билим
сән уни көксүңгә тумар қилип ас.
Жутунда көп өткән не әзиз бәндә.
“Роһ” қалған шөһрити улар өлгәндә.
Шуңлашқа әзизлә роһиңни балам,
өчмисун уларниң нишани сәндә.
“Роһ” улар қалдуруп кәткән жәсурлуқ,
дәпсәндә болғиниң шу роһ болса йоқ.
Дан берип йәргә баш әккини үчүн,
буғдайниң үстидә ойнайду тулуқ.
Дан бәргин хәлқиңгә, амма йәнчилмә.
Дан бәргин,
төкүлүп турушни билмә.
Дан бәргин,
ятларға тартқузуп қойған,
нениңға қол сунуп, тиләп пүкүлмә.
Дан бәргин хәлқиңгә,
амма болғин тик.
Йәнчилмәй десәң тут роһиңни тирик.
Билип қой қавaптин бәһримән адәм,
амма от ичидә көйип турар зиқ.

Ләззити еғизда,
зиқ ятар йәрдө,
нәп бәргин, өзәңму охшиғин әргө.
Зиқ кәби дәпсәндө болмастин, санчил,
шу чағда қиммитиң тәндур гөһәргә.
Улуғвар роһларни роһиңға қетип,
бу сениң өзәңни алғиниң тепип.
Бу сениң үзүңни қелишқа йоруқ,
роһларниң баққини саңа нур чечип.
Роһиң шу роһлардин етилсә тәрик,
һаятиң йолиға нур чачмас әрик.
Роһсизлик әриккә ачалмайду йол,
роһи йоқ адәмдә болмайду әрлик.

* * *

Балам жут келәтти мурдини елип,
һәм икки йолучи қалди дуч келип.
Тиклинип әрваға қилишти дуа,
сәпәргә үзләнди бешини селип.
Ким биләр иккиси муңланди бәлким,
матәмгө дуч кәлсө муңланмайду ким
– "Бу киши өлгәнчө кәттиму өлүп?...
яки..." деп пичирлап бири болди жим,
һәмраси һәмраси сөзигө һәйран,
ойлар у, "Бунинда бәлким йоқ иман.
Йолда бир дәһригө дуч кәлгән чеғим,
өлүккә шәк демәк, аллаға гуман".
Кәлгәшкә жапани билләә һапашлап,
болмайду кетишкә һәмрани ташлап.
Инсапқа чақирип шу ойлар маңа,
кәлди у "дәһрини" өйигә башлап
Тәйярлар маһманға қизи дәстирхан,
ким болсун һөрмәттө меһман дегөн хан.
– "Ата – дәп иш ара үн қатти қизи,
ким болар сиз башлап кәлгән бу меһман?"
– "Ким болмақ қизим бу, бир ахмақ дәһри,
йоқ униң бир еғиз сөзиниң бәһри.
Бу өлгән өлүккә ишәнмәс һәтта,
қарисаң бир убдан муслиман әһли.

Билмәймән дәһриләр кәтти көпүюп,
келиду шунинға җүрүгүм көюп.
Бу пәқәт шәддатниң замани болди,
дәһриләр әһлигә турар һүрпүюп.
Мениңчә буму нәқ шундақ бир нәрсә,
худани тонимас,
"яқ" демәс бәрсә.
Һазир көп адәмдин үнмәйду қизим,
"Диянәт" дегәнни көңлигә тәрсә".
Қиз үқүп йолдики сөзләрни пүтүн,
һөснидә гояки күлүп өтти күн.
— "Меһманниң сөзигә зәң салмай қапсиз —
дәп қизи атиға аста қатти үн.
Бу меһман иманға әмәскән яттин,
данакән, көп билим алған һаяттин.
Даналар сеһирлиқ сөзлири билән.
адәмләр дилини тазлайду даттин.
Бу меһман униңдин мону дуниядa;
яхши нам қалдиму? Демәкчи ата.
Яхши нам қалмаслиқ,
роһи өлгәнлик,
дуниядин пүтүнләй болғанлиқ ада.
Дәр екән: гәр һаят роһлар бар екән,
тирикләр роһиға улар яр екән.
Харлинип өтиду, өлмәс роһларға,
адәмләр, вуҗуди, әгәр тар екән.
Роһиңдин айрилдиң, шудур өлгиниң,
роһлириң тириккән, өмүр сүргиниң.
Әҗдатлар роһини роһиңда сақла,
шу чағда билинәр тирик җүргиниң.
Кимләрдур у тирик, әҗәл йәткәнләр,
кимләрдур у тирик чирип кәткәнләр.
— "Мениңчә — деди қиз, улар һаятта,
әҗдатлар роһини тәрик әткәнләр".
"Роһ" дегән у шундақ әң улуғ нәрсә,
шу улуғ роһларни роһиңға бәрсә.
Шу улуғ роһ билән елиң көкирәр,
шу улуғ роһлардин дилиң көкәрсә.

II

Қариғин аләмгә балам тик туруп,
кимләрниң роһлири турар жуш уруп.
Муһәммәд әрәпкә өлмәс роһ қилип.
"Қур'ани кәримни" кәтти қалдуруп.
Әрәпниң шу роһи тутти жаһанни,
игәлләп һәттаки вужут вә қанни.
Хәлқиниң намини,
вәтән намини
атимай, қәсәмгә туттуқ қур'анни.

Самани[2] пүтүн бир елиңни йеңип,
кәткәнди әрәпниң шу роһи сеңип.
Шуңлашқа хәлқимиз вәтәнни таңмай,
жан берәр қур'анни бағриға теңип.
Лекин биз қур'анни чүшәндуқ тәтур,
қур'анни чүшәнмәй, болмақ боллуқ һүр.
Меңишти сақларни қарғулар башлап,
йәнила шуниңға кәлтүрдуқ шүкүр.
Вәтәндә ач – житим турса көз яшлап,
өзиниң роһини чиқирип ташлап.
Савапниң ичидин савап тапалмай,
роһимиз әкәтти әрәпкә башлап.
Янчуқни рас чиңлап,
ақтуқ шу яққа,
миң жиллар тизлинип бақтуқ шу аяққа.
Илим вә һекмәткә қақмастин қулақ,
миң жиллар қулақлар қақтуқ шу аяққа.
Әйсабай жутидин һәжгә йол апту,
улуғвар бир хиял уни торапту.
Қол, берип өтүшкә, Муса Жәруллам –
дәйдиған улуққа йолни бурапту.
Қол берип, муддиа немә? Сөзләпту,
улуғниң бу ишқа бәк хуши кәпту.
– "Муқәддәс сәпәргә чиқип сән, бирақ,
жутуңда бир мәктәп барму – йоқ?" дәпту.
– "Йоқ" – дәпту Әйсабай,
бешини алмай,
улуғ дәр:

[2] Самани – Әбу Насир Самани – Уйғурстанға исламни елип кәлгән адәм.

– "Қой" әнди мәндин уялмай.
Бу һалда әл-жутуң зулмәттә тайлик,
нә совап тапмақсән бир мәктәп салмай...
Наданлиқ отида миллитиң кавап,
сән болсаң оңайла тапмақчи совап.
Әгәр жиң тәқвадар, мөминдин болсаң,
совапни авал өз хәлқиң ара тап.
... Әйсабай бурапту, бешини атниң,
сөзини дилиға түгүп у затнин.
Келипла жутиға салдурди мәктәп,
әвлади нурлинип кетти Ғалжатнин.
Мошу роһ ойғинип биздә күлмигән,
"Улуғлар" бунинңға һеч өкүнмигән.
Һәммидә у, ронақ тапмиған билән,
даналар роһида бу роһ гүллигән.

* * *

Ғенини йоқлашқа достлири кәпту,
у батур жан үзүш чағда сөзләпту.
"Үзүмни әрәпниң йеригә әмәс,
вәтәнгә қаритип қоюңлар" дәпту.
Бәзиләр дәп қойди,
"Яхши бир гәпкән"
амма аз бу сөзниң тегигө йәткән.
Чүнки йол елип у йатларниң роһи,
қанларда роһимиз ажизлап кәткән.

* * *

Исаниң роһиға таәт – ибадәт,–
қилғанлар әң бурун тапти саадәт.
"Бу дуния капирниң" дегини билән,
яхшини "Вай капир" деиш бар адәт.
Бу сөзниң тегини нурғунлар ухмас,
"Вай капир" дегән сөз шуларға ихлас.
Чүшүнип туруп биз шу улуғлуқни,
демәймиз Исаниң роһиға бу хас.
Гунамиш әслидә капирни махташ,
совапмиш капирға әгәр атса таш.
Капирға мәдһийә оқушниң өзи,
болармиш муслиман бәндини харлаш.
Аз оқуп кәлдукму Мауға қәсидә,

турсиму зулумдин жүрәклөр зидә.
Аләмни Исаниң роһи ойғатти,
биз йеңи роһларниң баһар пәслидө.
Яхшиға оқулған махташлар үчүн,
мусулман бәндиси харлинар нечун.
Илим вә һекмәткә иштияқ бағлап,
қилди шу роһ улар бәхтини пүтүн.
Мана шу "капирлар" Исаниң қоми,
бу қомниң тарихтин юксәк үқүми.
Уларниң үстидин чүшкини нә чағ,
инсанға җаһаләт япқан тоқуми.
"Һәй бәндә өзәңгә болушқин агаһ,
худани доримақ Пир'он дегән шаһ.
Дунияға у йәттә җәннәт[8] салмақчи,
шуңлашқа "Капир" дәп қилишти җакаһ".
"Җәннәт" дәп у йәттә гүлбағ салғанмиш,
һәжава немишкә бу яман қилмиш.
Немишкә гунамиш җәннәтләр қурмақ,
ойлисаң әслидә муқәлдәс бу иш.
Җәннәтләр қуруп у болғанмиш "Капир",
җаһанни гүлләтсә "Капирмиш" япир.
Бу гәпчә қийинкән "Капир" болушму,
яхши иш қил шундақ, болсанму капир.
Қозғиди жүрәктә шу һеслар һәвәс,
һәвисиң юксәку,
роһиң болди пәс.
Чүшәнгин әслидә Иса комидәк,
инсани роһларни игәллимәк тәс.

* * *

Әзизкән әгәрдә өзигә йери,
өлүмдин бир қәдәм чекинмәс нери.
Хәлқигә өлүмдин қорқмас роһини,
қалдурди Японниң самурайлири.
Өлүмдин үстүн бир нәрсә бар сәндә,
у пәқәт муһәббәт ана вәтәнгә.
У һәммә адәмгә болмайду несип,
несиптур муқәддәс роһқа йәткәнгә.

[8] җәннәт – бағ демәктур

Шунлашқа йеңилсә мән Япон дегән,
яшашни виждани һар алар екән.
Рәһимсиз җазалап өзини-өзи,
хәнҗәрни кәксигә бир салар екән.
Амма биз бу ишни дәймиз "Җаһиллик",
бизләрдә буниңдәк йоқтур дадиллиқ.
Пәқәтла махтиниш йетиду бизгә,
"Тарихқа игә биз нәччә миң жиллиқ".
Шу тәйяр тарихни ғаҗилап яттуқ,
биз немә яраттуқ?
Питнә яраттуқ.
Аридин турғундәк[1] бир улуғ чиқса,
униңға өлгичә төһмәт тараттуқ..
Японни улуғвар роһи өзизләп,
һаятқа — релисқа турғузди түзләп.
Японлэк заманниң әқли боларкән,
Һаяттин өзини тапқан әл изләп.
Вәтиниң ақ қәғәз,
қолларға чүшкән,
өзимиз салған гүл униңдин өчкән.
Халиған сөрәтни салмиғиң мушкул,
бу һоқуқ башқилар қолиға күчкән.
Японлар өзигә салмақта сөрәт,
бу сөрәт шу йәргә бәрмәктә сөләт.
Шу улуғ роһ елип кәлмәктә бүгүн,
бу кичик аралниң хәлқигә дөләт.

* * *

Хитайлар хулқиға мунаймлиқ яр,
һәр бала иш болса анчә алмас һар.
Һәр ишни түгүтәр һежийип қоюп,
аммазә роһида әждиһарлиқ бар.
Сәддичин алдини турсиму торап,
Уларниң бу роһи кәтти ташқилап,
Бир яман хошнидин қорққанға охшаш,
һеч ким иш қилалмас бу роһқа хилап.
Новити кәлгәндә хошамәт башлап,
пүтүн бир хәлқниң көзини яшлап.
Тошқанни иланға йәм қип бәргәндәк,

[1] Улуғ тарихчи Турғун алмас

әждиһар алдиға бериду ташлап.
Уйғурлар шу һалға болған муптила,
бу тарих буванда балам дәрт тола.
Бу хәлқ әриккә ташлиса қәдәм,
хошниси колайду йолиға ора.
Әриккә чоқанлар селип түш-түштин,
тазланди бу әлниң беғи һоқуштин.
Амма у һошидин кетип жиқилди,
тоюқсиз кәйнидин урулған муштин.
Көз ачса Русларниң тиғи гәжгидә,
көз ачса шатланған жүриги зедә.
Көз ачса жеқилип Әлахан тәхти,
Йәлпүлдәр оруснiң туғи көкидә.
"Һәссинә" деди әл бу һални көрүп,
сақални жулди бир
йәргә түкүрүп.
Немишкә биз ежир қилсақ дайма,
бәхтимиз бих урар,
чиқмас көкирип.
Бирлири үн кетип,
"Бизләр хамуш" дәр,
"әслидә бош болған түгүлгән муш" дәр.
"Охшимас бу уруш башқа урушқа,
бу икки яв ара болған уруш" дәр.
Шунлашқа дәр – асан кәлмәс азатлиқ,
азатлиқ йоқ, болса жут ара ятлиқ.
Қушларниң пәрвази икки қанатта,
тәңри тағ бүркүттур икки қанатлиқ.
Бу икки қанатни қақсак әгәр тәң,
ечилар тар дуния саңа болуп кәң.
Амма биз үчмақчи болимиз, бирақ,
бир қанат һәркәттә,
бир қанат һәттән...
Бирлири дәр: бизгә оруслар керәк,
мәртликтә мәрт йоқтур әшу хәлқтәк.
Рисалә әймиштур: яхшиға гуман,–
кәлтүрсә, иманға кетәр имиш чәк.
Оруслар кимгила болса баш пана,
яш төкмәс гөдәкләр,
яш төкмәс ана.

Бирлири дәр: орус билән дос болсаң,
айпалтаң чақлағлиқ турсун дайма.
Шу талаш, шу пикир, әшу ғул-ғула,
хәлқни аварә қилди бәк тола.
Җә, болди болари,
әнди йетиду,
түңлүктин чүшсила йоруқ бир шола.
Аһ нетәй, чүшмиди шола түңлүктин,
нур төкмәй қалди у байрақму көктин.
Бу хәлқ һеч дава тапмиди нетәй,
дил яра боп кәтти көйгән көюктин.
Аһ нетәй, башқидин көзини яшлап,
диллар дәрт-әләмни қалди һапашлап.
Аһ нетей, башқидин бағлап бу әлни,
әждиһар алдиға бәрди у ташлап.

* * *

Әриккә чоқанлар селип түш-түштин,
тазланди бу әлниң беғи һоқуштин.
У йәнә һошидин кетип жиқилди,
кәйнидин түюқсиз урулған муштин.
Өзиниң қолида болмай өз йери,
башқилар қолиға чүшти тәғдири.
Бир чағда көз ачса,
Ғожа ниязниң,
қолидин чүшкәнди әрик хәнжири.
Сталин тураттисәхнә кәйнидә,
кәбиһлиқ тән-тәнә җаллат пәйлидә.
Ғожиниң гелини арғамча боғди,
әждиһар роһларниң қалдуқ мәйлидә.
Душмәнгә кәлмиди бу хәлиқму бош,
бу кетим арқа чиң,
башланди уруш.
Алдидин қилинған бир шәрәт билән,
арқидин гәжгигә йәнә тәгди муш.
Сталин йәнә шу сәһнә кәйнидә,
қатиллиқ тән-тәнә җаллат пәйлидә.
Самолет-инқилап мотори көйди,
әждиһар роһларниң қалдуқ мәйлидә.
Есимда, вақит бу, әнди таң атқан,
есимда башқидин әлгә күн патқан.
Башларға тикләнгән "Даһи" сөрити,
алдимда "рәһбәрләр" җәсиди ятқан.

Пүткүл әл матәмдә,
көзләрдә қан-яш,
нә чарә, гаңгирап кәткән еди баш.
Ким елип чиқарди сөрәтни башқа,
һеч киши уқмайду, дөт бала охшаш.
Һәр өйдә шу сөрәт,
бутхана әл-жут,
Сөрәткә баш қоюп,
оқуйду дурут.
Даһиға миллион жил тиләйду өмүр,
бу чағда бир киши бир кишигә сот.

* * *

Кәлмәктә кочида жапани тартқан,
кәлмәктә ишәккә икки түң артқан.
Жапада қитипту бу киши,
яқ-яқ,
жапаниң өзи шу адәм боп қатқан.
Уйқида, ойғақму, билмәйсән лекин,
сучиға бақмисаң әгәр кеп йеқин.
Мушундақ хияллар дунияни басар,
яалла,! әгәрдә болса бир еқин.
Тохта...!
Аһ... үзигә су чашқан охшаш,
әндикип сучимиз йәрдин алди баш.
Алдида бир топ яш, әсәбиләшкән,
бар еди көзләрдә бир вәһши қараш.
Тохта...!
Аһ... сучиниң үчти әрваһи,
бу йәрдә әнди һеч өтмәйду аһи.
Алдида бир топ яш,
коча бешида,
қолини көтүрүп туриду даһи.
– "Ет үнсүр суни еп маңдиң қәйәргә?"
– "Қәйәрдә ким суға тәшна шу йәргә".
– "Ким тәшна шу йәргә су тошар имиш,
тәшналиқ йәткәнмиш демәк шәһәргә.
Әслидә бу дегән тәшналиқ башқа,
бу етәк яймақчи күнни торашқа.

Бу әсли пүтүн әл тәшна демәкчи,
үстикән "конфет" дәп зәһәр орашқа.
Мавжуши турғанда тәшна имиш жут,
бу сучи әмәс, нәқ зәһәрлик қурут.
Бағлаңлар сим билән туңни бойниға,
бу бузуқ үнсүргә от ачайли от.
Сучимиз азапта сөрәйду туңни,
(мәрт болсаң сучиға сунғин қолуңни)
Ахмақтин мәрт чиқмас,
шуңлашқа хәлқим,
қениңни ичкәнләр ойнар тоюни.
Сучимиз азапта сөрәйду туңни,
басқунчи мошундақ сорар жутуңни.
Басқунчи башқурар жутуңни шундақ,
қорқутар өчириш үчүн отуңни.
Сим боғуп, барғанчә боғулди боюн,
мону шум яшларға бу адди оюн.
Һежийип қолини көтүрәр даһи,
бу әлниң үстидә қозғутуп қүюн.
"Вәһши" дәп атаймиз һайванларни биз,
бу гәпчә инсанлиқ роһимиз егиз.
Тоқлуқта биз вәһши,
һайванлар болса,
тоқ болса вәһшилик қилматти һәргиз.
Һайвандин адәмниң вәһшилиги көп,
қанундин аз тола турмиса қорқуп.
Бир чағда сучиниң бойни қийилип,
"Даһиниң алдиға у жиқилди гүп.
Бу азат заманниң номус вә һари,
бу әлнин қан-яшлиқ "күлгән баһари".
"Шәпқәтлик даһиси" туриду күлүп,
бир ләззәт бежишлап сүчи әһвали.
Сучиниң аләмдин көчти әрваһи,
мәңгүгә әнди һеч чиқмайду аһи.
Сучиниң бешида сеһирлик күлүп,
қолини көтүрүп туриду даһи.
Шу һалда пүтүн әл болди ләхтә қан,
чин инсан матәмдә,
сүкүттә жаһан.
Атилип турсиму социализм,
әждиһар роһлири болмақта хақан.

Ким күчлүк?
шунинки канун билән сот,
шуңлашқа дунияда күчлүкләр гуңгут.
Әзигә туташса йоруктур жаһан,
өзгигә туташса йәрниң үсти от.
Мән шундақ роһларни қалдим яхтуруп,
тапалмай дәртләргә дәрман ахтуруп.
Қәлбим бир көл еди,
чөл болди әнди,
меһримдин һәр дилға дәрия ахтуруп.
Болмакта аләмгә шулар һөкүмран,
роһидин айрилса болатти гумран.
Уларғу илим вә һекмәттә пишти,
биз йеңи көз ачкан бувақтәк жумран.
Уларниң өзиниң алтун тәхти бар,
яғиду биздәклөр бәхти үзрә қар.
Бири "Ал" дәп ташлап бәргән конфеттәк,
бәхиттин биз болуп кәлдуқ миннәтдар.
Йәнә биз сөз ачсақ мәртликтин әгәр,
изадин йерилип кәтмәс екән йәр.
Әгәр мәрт болмақчи болсаң роһиңға,
Ширақниң әжайип от роһини бәр.
Йәнә сөз башлинип қалди жирақтин,
мән улуғ роһ башлап келәй Ширақтин.
Әжайип қәһриман қисиси сени,
арман йоқ, бир қетим алса қулақтин.
Арман йоқ роһиңға у кәтсә тарап,
ойғунуп кәтсә гәр болған роһ харап.
Хақанниң алдида баш әккән чағда,
туратти пүтүн әл Ширакқа қарап.
– Ижазәт?!
хақанға баш игәр Ширақ,
хақанму баш игәр,
хиялға бирақ...
Ойлар у:
"Душмәнни бир өзи ялғуз –
йәңмәкчи...
яқ буниң беши әмәс сақ.
Нә әткум әгәрдә ич ала болса,
әл нетәр тил болуп бир бала болса.

Нәгуким[1] ахири яманға соқуп,
елимниң алдида үз қара болса.
Душмәнгә ат салмай, қилич яланлап,
"Хақан" дәп нә қилай өзәмни даңлап.
Юз миңлап қошун вә уйған әл турса,
нә қилай падичи сәзини аңлап".
У ойлар:
"Бикардин қирғин нә керәк.
аләмдә немә бар адәмдин зерәк.
"Падичи" дәп көзгә илмаймиз бәлки –
вәтәнгә бу чәксиз садиқ бир жүрәк.
Бомиған бу әлдә хаинлиқ үкум,
падичи елиғә көймәктә чоқум.
Алтундин башқа һеч нәрсә чиқмайду,
әгәрдә бу әлни қилип көрсә қум"
бешини хақан дәс алди хиялдин.
Чиқти у, гуманлар қурған қамалдин.
Қолини баш үсти көтәрди хақан,
әл көңли тәқәзза ечилар палдин.
– "У... мениң олусум ел сөйәргә бай!
Ел сөймә ятларда десәң харлинай!
Үн қатти үнигә тән-тәнә берип,
яр болсун Шираққа анимиз Омай[2].
Атимиз тәңри тағ болсун ирадә,
қоллисун тәңримиз асман зиядә.
Елиниң ишида у атлик болсун,
алдида дүшмини маңсун пиядә".
"Бурһан..."! дәп пүтүн әл көтәрди чоқан
бир чағда таң қатти әл билән хақан.
Ширақ шарт қилдидә қулақлирини,
һәм кәсти бурнини,
үсти-беши қан.
Шу һалда ат салди дүшмән тәрәпкә,
әнди бу йетәркән немә шәрәпкә.
Қаришип келишти қаққан қозуктәк,
һеч кимниң тили һәм кәлмиди гәпкә.

[1] нәгуким – нәгә баримән, кимгә баримән.
[2] Омай – қәдимки уйгурларниң яхшилиқ, сөйгү тәңриси.

* * *

Падичи кәлмәктә дүшмәнни көзләп,
үзидә жүш уруп қан арлаш ғәзәп.
Тохтиди у алтун чадир алдида,
көрситәр әнди у немини үз дәп.
У рәсва бәширә билән пүкләнди,
һәм шундақ чаққанлиқ билән тикләнди.
– “Хош...” деди хақан дар қапақни селип,
падичи немини сөзләйду әнди.
– “Һәй хақан деди у, тәмкинлик билән,
вә мәйли ишәнмә,
вә мәйли ишән.
Туруп сән бу рәсва турқумни көрүп,
қалдим шу мүшкүлгә сениң үчүн мән.
Мән қарши чиққандим өз хақанимға,
көйинип елимға, қериндашимға.
Бу улуғ дүшмәнгә тәң кәлмәк мүшкүл,
дедимдә бу бала кәлди башимға.
Һәқиқәт ейтмақлиқ еғир қанчилик,
һәқиқәт кәйнидә қан чилиқ-чилиқ.
Бир һәқ сөз ейтқиним үчүн ойниди,
тағдирим үстидә шу вәһши қилиқ”.
Хақан жим...
сәп салар Шираққа астин,
көзини көзидин униң алмастин.
У ойлар:
“Бу дадил жигит охшайду,
аммазә мәсхирә болупту растин.
У ойлар:
әнди бу хизмәткә қандақ?
Бу һалда демәс бу, өч елишқа – яқ.
Сақ иштни бәзидә қилиду ғалжир,
беһудә бешиға урулған таяқ.
Пайда көп келәр бу ғалжир һалидин,
уларни зәһәрләй өз пиялидин”.
Дедидә дар шунда йерим ләшкирин,
чиқирип бәрмәкчи болди халидин.

* * *

Қараңлар аһ! Қандақ мону вәтән кәң,
түгүмәс даванлар, түгүмәс түзләң.
Шираққа әгишип дүшмән кәлмәктә,
қәйәрдә башлинип,
қандақ түгәр жәң.
Ләшкәрләр кәлмәктә хиялларға қул,
қомлуққа кеп қалдиң яхши ағаһ бол.
Ширақ дәр:
"Шу қумни өтимиз бесип,
дүшмәнниң артиға чиқиду бу йол".
– "Аз қалди"– дәр Ширақ,
кәлмәктә дүшмән,
Ширақниң вужуди муштәк түгүлгән.
"Аз қалди – аз қалди" дейишип, жүрүп,
бу қумға миң-миңлап дүшмән көмүлгән.
Дүшмәнләр барғанчә қумға патмақта,
төрт путлап патқанчә, атлар ятмақта.
Сазлиққа патқандәк бу қумға петип,
адәмләр бирини бири татмақта.

* * *

Башларға от чачар аптап көйдүрүп,
боран қум тағларни кәлмәктә өрүп.
Һалсирап ятсиму, мәззә қилмақта,
Ширақ бу дүшмәнниң һалини көрүп.
Дүшмәнниң һалиға күлмәктә Ширақ,
өзиму әжәлниң қойнида бирақ.
Вәтәнни сөйгәнниң хасийити шулки,
жүриги болиду қорқуштин жирақ.
Вәтәнни сөюшниң шудур хасийити,
өзиниң болиду вәтән күлпити.
Ширақтәк роһ сәндә толуқму әвлат,
ипарға толғандәк гүлниң қат-қети?
Ширақниң роһидәк сәндө роһ барму?
Дүшмәнни бир өзи ялғуз жутарму?
Елиңниң муңиға муң болғин балам,
елиңниң муңини етар дутарму.
Бириниң қолида өзиниң түгәл –
башқилар тәғдири болуп келәр һәл.

Көксигә урушуп яшар Ширақтәк,
әждатлар роһиға қилғанлар әмәл.
Ундақлар болса биз,
"Жаһиллар" дәймиз,
"ирадә" дегәнни зади демәймиз.
Башқилар үчүн тиз,
бизләргә чоңқур,
сирларниң тегигә йәтмәй, ләйләймиз.
Шунлашқа өзәңгә өзәң өч болуп –
жүрисән әллардин әлгә көч болуп.
Ичиңгә питнини салалмас еди,
яшисаң йешилмәс бир түгүч болуп.
Түгүчни кесиду һеч бир кари йоқ,
йәнә жут айрийду, номус-һари йоқ.
Өзлири гүл болуп ечилған билән,
көңлиниң тегидә чин баһари йоқ.
Үзигә түкүрәр, туруп бәтму-бәт,
уларға ләззәттур мошу һақарәт.
Бир питнә-пасатни ариға селип,
пүтүн бир хәлққә кәлтүрәр апәт.
Улғайди бу рәсва ишлар авази,
бу рәсва ишлардин дүшмәнләр рази.
Пичақни түгүшкә сүрүштин бурун,
қилайли һәй хәлқим виждани қази.
Әсли түп йилтизиң хотәнлик еди,
әждатлар әвлатлар ғемини йеди.
Дүшмини йеңәлмәй,
"Жаһиллар" десә,
башқа жут қошулуп,
"Раст жаһил" деди.
Жаһиллиқ немә у, ирадә немә,
хотәнлик буни һеч билмәйду демә.
Дости ким, дүшмини,
уни айришқа,
бу жасур хәлқтин һәргиз ғәм йемә.
Хотәнлик тенида жуш урар сап қан,
буларға оңайла қуралмас қапқан.
Дүшмәнгә алдинип кәтмәслик үчүн,
атидин балиға бир адәт қалған.
Улар һет-айәмдә оғлини йетиләп,
қәбирләр арилайду "Ата-буваң" деп.